

УДК 9

Косаківський В. А. Заєць І. І. – Людина, вчений, педагог/ В. А. Косаківський // Вінниччина: минуле та сьогодення. Краєзнавчі дослідження. Матеріали XXI вінницької наукової історико-краєзнавчої конференції 25-26 жовтня 2007 р. – Вінниця, 2007. – С. 52-55

В. Косаківський

ЗАЄЦЬ І. І. – ЛЮДИНА, ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ

2 липня 2007 р. пішов від нас у вічність І. І. Заєць – людина легендарної долі. Він встиг зробити за своє життя багато і став прикладом працьовитості, порядності, чесності.

Саме у липні 1983 р. сталася моя перша зустріч з Іваном Івановичем Зайцем. З тих пір пройшло понад 24 роки. Пам'ять береже цю та багато інших зустрічей. Дещо з того хочеться зараз пригадати.

У 1983 р. я у черговий раз намагався поступити на історичний факультет Вінницького державного педагогічного інституту ім. М. Островського (нині Інститут історії, етнології і права ВДПУ ім. М. Коцюбинського). Саме того літа на Чечельницькому цукровому заводі проводили реконструкцію і розширення бурякопункту. Під час будівельних робіт було зруйновано і майже повністю знищено майже два десятки залишків жител трипільської культури. Я працював у тому році на цукровому заводі і мав нагоду зібрати кілька тисяч фрагментів трипільської кераміки, окремі знаряддя праці, а також кілька невеличких цілих посудин. Тому до Вінниці я поїхав із великою торбою черепків.

На співбесіді я показав свої знахідки С. І. Дровозюку, тодішньому декану історичного факультету. Він відразу ж покликав Івана Івановича. До сьогодні пам'ятаю першу фразу І.І. Зайця: «Рідненьке Трипільля». Не відкладаючи справи відразу ж домовились про виїзд на зруйноване поселення. У липні того ж року Іван Іванович разом із відомим московським археологом К.К. Черниш виїхали на археологічні розвідки на Чечельницьке поселення. За кермом автомобіля був В.М. Мазур.

Поїздка до Чечельника та виявлені там матеріали потрапили на сторінки «Наукового звіту про результати археологічних досліджень за 1983 р.» та до щорічника «Археологические открытия 1983 г.». Про цю зустріч Іван Іванович з теплотою і любов'ю згадував багато разів та відобразив у своїх спогадах.

Так розпочалося моє знайомство та багаторічна співпраця із І. І. Зайцем, спочатку як студента і викладача, а згодом як колеги - археолога. Наші взаємини переросли у міцну взаємну дружбу, яка тривала до останнього дня життя Івана Івановича.

Студентом істфаку я став у наступному 1984 році. З нетерпінням чекав курсу «Археологія СРСР», який читав ЛІ. Заєць. До сьогодні пам'ятаю його з великим портфелем, повним книг з археології, які він приносив на кожне заняття. Особливо подобались семінари у щойно обладнаному Іваном Івановичем новому кабінеті археології в 301 аудиторії. Там же відбувалися і заняття студентського наукового археологічного гуртка під його керівництвом. Членом цього гуртка я був усі чотири роки навчання на історичному, а гуртком Іван Іванович керував до 2006 р.

Іван Іванович, споглядаючи моє захоплення археологією, активно сприяв цьому. Завдяки його підтримці та рекомендаціям, я мав нагоду щоліта побувати у кількох археологічних експедиціях, які організовував він, красназнавчий музей та Інститут археології НАН України. Так, кілька сезонів я працював під його науковим керівництвом під час дослідження трипільських майданчиків у Ворошилівці, опановуючи тут ази польової археології та методику розкопок.

Під його керівництвом я готував доповіді на гурток, студентські наукові конференції, писав курсові та дипломну роботи.

Згадую як Іван Іванович підтримав моє бажання, на другому курсі, написати невелику статтю до Чечельницької районної газети «Колгоспник». У моєму архіві до сьогодні зберігаються рукописи з його редакторськими правками та резюме: «Висвітлений у даній статті фактичний матеріал дійсно відноситься до трипільської культури. В. А. Косаківський дає правильну його інтерпретацію. Стаття заслуговує на її опублікування». Завдяки цьому дана стаття була опублікована 15 березня 1986 р.

Також Іван Іванович доклав багато зусиль до того щоб я підготував доповіді на студентські наукові конференції. Я писав, а він редагував. Ми обговорювали майже кожне речення. Я знову писав, враховуючи слушні зауваження вчителя. І я мав нагоду виступити з доповідями у Харківському та Кишинівському університетах, у Московському педагогічному інституті ім. Н. К. Крупської та у нашому педінституті.

Окрема сторінка науково-педагогічної діяльності І. І. Зайця – керівництво курсовими та дипломними роботами. Дві курсових та дипломну роботу я написав під його керівництвом. На 3 курсі я написав курсову роботу на тему «Трипільське поселення Чечельник на Південному Бузі», а на 4 - «Пізнотрипільські пам'ятки басейну річки Савранки (кінець IV початок III тисячоліття до н.е.)». Обидві роботи отримали схвальні рецензії наукового керівника. У 1988 р. ЛІ. Заєць – керівник моєї дипломної роботи «Пізній етап трипільської культури на Побужжі (кінець IV перша половина III тисячоліття до н.е.)». Нинішні студенти – дипломники можуть мені лише позаздрити. Завдяки клопотанням Івана

Івановича я зміг поїхати до Одеського археологічного музею та до Музею археології та етнографії Молдови у м. Кишинів де зібрав матеріали для дипломної роботи. Ця робота також мала гарний відгук і стала основою багатьох наступних наукових публікацій по цій тематиці.

Таким чином, завдяки підтримці та науковому керівництві І. І. Зайця, я одержав ґрунтовні теоретичні та практичні знання з археології. По закінченні навчання, за рекомендаціями Івана Івановича, я пішов працювати у краєзнавчий музей. Тут продовжив свої заняття археологією, переважно Трипіллям. У 1990 р., здійснив перші самостійні розкопки трипільського житла у Чечельнику. Загальне керівництво здійснював Іван Іванович. Відкритий лист на право проведення археологічних розкопок також було видано на його ім'я.

Іван Іванович відвідав мій розкоп. Результатами розкопок залишився задоволений, про що він написав у листі до мене: «Добрий день дорогий Вікторе! Я виключно задоволений відвідуванням твого розкопу. Що я тебе прошу?»

1. Уважно, до деталей, простежуй абсолютно всі розвали і завали житла, зокрема і поздовжніх і поперечних стін, перегородок, а також стелі, а можливо і долівки (всього 4-5 позицій). Визначай їх і довжину, і висоту, і товщину.

2. Як ми і говорили найбільш цікаві розвали. Особливо ті де є нашарування, або декілька нашарувань глиняної обмазки - виріж і привези їх в свій музей, для послідувочої реконструкції.

3. Зверни особливу увагу на можливі залишки місць від каміння.

4. Якщо будуть зафіксовані залишки від якихось виросток - по можливості також зроби відповідні вирізки і забери їх з собою.

5. Зроби подобний. ґрунтовний опис всього житла. Це виключно важливо.

6. Підрахуй скільки всього буде керамічних виробів (розвалів, можливо цілих посудин, фрагментованих посудин і окремих черепків від горщиків).

7. Прошу зроби якісні фотографії розкопа в цілому і окремих його об'єктів. Перш чим знімати обмазку перевір (прояви) плівки.

Ось і все. Бажаю добрих успіхів. ...

З великою повагою І.І. Зайця»

Цей лист – яскраве свідчення про якість І.І. Зайця як Людини, Вченого, Педагога. Він надавав особливого значення методиці фіксації археологічних об'єктів добре розуміючи, що розкопуючи пам'ятку ми її руйнуємо, і лише точна і скрупульозна фіксація та детальний опис всього розкопаного дадуть нам можливість у майбутньому зробити правильну інтерпретацію виявленого об'єкта. Цим принципам Іван Іванович був вірний все своє життя і вимагав того ж від інших. Любив часто говорити: «Роботу необхідно виконувати як належить, або не робити її зовсім».

Вже у наступному році Іван Іванович напише рекомендацію – характеристику до Інституту археології НАН України з проханням видати мені Відкритий лист на право проведення самостійних археологічних досліджень.

Але життя розпорядилося по своєму. Відкритого листа я отримав лише через 16 років, у 2007 р. І розкопки провів уже на превеликий жаль без Івана Івановича Зайця ...

П. Голиш

ВІЧНА ПАМ'ЯТЬ ВАМ, МІЙ ВЧИТЕЛЮ

Я студент четвертого курсу, хочу висловити свою думку про чудову людину Зайця Івана Івановича.

В цій людині втілене все гарне і красиве. Він, зробив для мене дуже багато, а найголовніше, що дав мені зрозуміти, хто я є насправді. Він називав мене своїм онуком Іван Іванович був високоосвіченою людиною з дуже доброю душею. При розмовах з ним я ловив його кожне слово. Він вчив, як правильно жити, як поводити себе в цьому складному житті, щоб достойно його прожити. Для мене він був взірцем у всьому.

Пригадую один випадок. Я прийшов до Івана Івановича і попросив дати мені опрацювати його власну книгу « Трипільська культура ». Він не лише дав книгу, але і допоміг виконати завдання. За вивчення теми історії Трипільської культури я одержав оцінку «відмінно» і був дуже радий оцінкою і вдячний цій людині за допомогу. Іван Іванович завжди охоче допомагав всім.

Скажу від щирого серця, що він для мене був вчителем, другом, а головне моїм другим батьком. Він не формально, а щиро по - батьківські вникав в мої проблеми і намагався їх розв'язати. Мені дуже шкода, що ця людина, так рано пішла з цього світу, адже до кого я зможу звернутися, хто мене зможе зрозуміти, дати пораду, навчити так, як Він.

Свої рядки я закінчую такими словами:

Немає Вас дорогий Іване Івановичу,
немає кому дати поради, настанови,
але я буду дотримуватись всього того,
чого Ви мене вчили.

Нехай земля Вам буде найніжнішим пухом.

Прощайте мій батьку, вчителю, друже,
людина з світлою і щирою душею.